

Kovács Péter

A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal: Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia?

(Széljegyzet a *Szerif c. Görögország* ítélet¹ margójára) *

1. Bevezetés: a kisebbségvédelem eddigi lépései az Európa Tanácsban

A nemzeti, etnikai, vallási kisebbségek szép karácsonyi ajándékot kaptak az Emberi Jogok Európai Bíróságától: 1999. december 14-én a Bíróság a *Szerif c. Görögország* ügyben a panaszos javára döntött. A Balkán-félsziget kisebbségi viszonyainak történelmi, jogi és politikai bonyolultságát visszatükröző ítélet nem csak az Emberi Jogok Európai Egyezményén esett sérelmet próbálja orvosolni, hanem - remélhetően - egy újabb joggyakorlati utat sejtet.

Ismert az a tény, hogy az Emberi Jogok Európai Bizottságának és az Emberi Jogok Európai Bíróságának hatalmas és joggal tiszteletet parancsoló emberi jogi ítélkezési gyakorlatában a kisebbségvédelmi vonatkozású ítéletek és döntések száma elenyésző. A belga nyelvi ügyben² hozott, a pozitív diszkrimináció lehetőségét elismerő és a hátrányos megkülönböztetés fogalmát tisztázó ítélete óta az Emberi Jogok Európai Bírósága inkább visszafogottan nyilatkozott meg abban a csekély számú esetben, ami elébe került.

Így a *Tyrer-ügyben*³ elítélte az Egyesült Királyságot azért, mert a Man-sziget területi autonómiája által hatályban tartott botbüntetés érvényesítését nem tudta megakadályozni. A *Gillow-ügyben*⁴ a szintén uralkodói koronabirtokként kezelt Guernsey-szigeten az angol többség betelepülésének és ingatlanvásárlásának megakadályozását célzó tulajdonszerzési korlátozást (azaz, hogy csak a tartományi polgár szerezhessen ingatlant) ha önmagában nem is tartotta jogsértőnek, azonban az adott esetben a hosszú időn át ott tanító pedagógusra való érvényesítését túlságosan szigorúnak minősítette. *Mathieu-Mohin és Clerfayt*⁵ belga parlamenti képviselők ügyében a vallon panaszosok nem tudták sikerre vinni panaszukat, hogy a képviselői eskü nyelvének (azaz, hogy francia vagy pedig flamand) törvényi megválasztása és az ahhoz fűzött különböző jogkövetkezmények sértenék az Emberi Jogok Európai Egyezményét. Nemrégiben pedig a Bíróság - az Emberi Jogok Európai Bíróságának pozitív előterjesztése ellenére - elutasította a vándorcigány életmódját megőrző és gyermekei számára is továbbadni szándékozó *Mrs. Buckley*⁶ panaszát, hogy a tartós ingatlanhasználat feltételeként a letelepedést előíró cambridge-i helyhatósági szabályzatok és a lakókocsija leállítása miatt településszépészeti kihágás jogcímén kirótt bírságok aránytalan beavatkozást jelentenének családi életébe.

Számtalanszor megállapították már, hogy a strasbourgi kisebbségi ügyek elenyésző száma logikus következménye az Emberi Jogok Európai Egyezménye struktúrájának. Az elméleti szakírók túlnyomó többsége egyetértett abban, hogy mivel az Emberi Jogok Európai Egyezménye nem tartalmaz önálló kisebbségvédelmi cikket, s a hátrányos megkülönböztetés tilalmáról rendelkező 14. cikk pedig csak egy másik egyezménybeli cikkhez kapcsolva érvényesíthető, aligha lehet fogékonnyá tenni a bírakat a kisebbségi ügyek iránt⁷, ha nincs egy kisebbségvédelmi tartalmú kiegészítő jegyzőkönyv.

Az is tény azonban, hogy egy ilyen szerződési természetű dokumentum elfogadása - mint ahogyan arról számos elvetelt kísérlet is tanúskodik - igen valószínűtlen, s több állam hozzáállása miatt gyakorlatilag lehetetlen.

Ez a valószínűtlenség alapvetően azzal magyarázható, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményének kontrollmechanizmusa az "áldozat" egyénre beazonosítható követelményét feltételezi.⁸ Az áldozati mivolt egyéniesíthetősége azonban végső soron az egyéni jogokra épül s igen nehezen kapcsolható kollektív érintettséghez.⁹ A kisebbség mint olyan által hátrányosan megélt élethelyzetek jelentős része azonban igazán a kollektív jogok vagy legalábbis kollektív megközelítés szempontjából panaszolható.¹⁰

Mint arra a hágai Nemzetközi Bíróság magyar tagja, Herczegh Géza is rámutat, "vitathatatlan, hogy a kisebbségek kollektív jogai és az egyes kisebbségi személyek által »csoportjuk más tagjaival együtt közösen gyakorolt jogai« közötti tiszta és világos különbségtétel igencsak nehéz, s talán a gyakorlatban tulajdonképpen megvalósíthatatlan".¹¹ Ha elméletileg helyt is áll ez a tétel, tény, hogy az Európa Tanácson belül a szervezet keretei közötti jogalkotásra meghatározó befolyást gyakorló államok, s közöttük Franciaország egyértelműen elutasítják alkotmányjogi megfontolások miatt a kollektív jogokat, meglehetősen reménytelenné téve ezzel a kodifikációs kísérletezgetést. Ezért a földrész államainak jogi együttműködését szervező, a jogállamiságot elfogadó államok belső emberi jogi gyakorlatát felügyelő Európa Tanács kénytelen volt egy másik, az Emberi Jogok Európai Egyezményétől elkülönülő útra lépni.

Így került sor arra, hogy Strasbourgban az emberi jogi védelmet két kisebbségvédelmi pillérrel egészítsék ki, elfogadván a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Chartáját* és a *Nemzeti Kisebbségek Védelmének Európai Keretegyezményét*.¹² E két egyezmény szövege nem annyira a jogokra (s különösen nem a kollektív jogi megközelítésre) koncentrálnak, mint inkább az államokat a kisebbségek javára terhelő kötelezettségekre. Ezeket a Charta választható opciókba foglalva, a Keretegyezmény pedig gyakran rugalmas vagy éppen programjellegű cikkekre fogalmazva próbálja pontosítani. Nem kevés koncessziót helyezve az államok szerződésalkotói hajlandóságának voltára, próbálták a szakértők elérni, hogy ténylegesen elfogadásra s nemcsak írástalfiókba kerülő dokumentumok jöjjenek létre. S valóban, mindkettő 1998-ban hatályba is lépett.

A dátumok alapján is látható, hogy a strasbourgi kisebbségvédelmi kodifikáció jelentősen felgyorsult a Berlini Fal leomlásával és ezzel összefüggésben a szervezet kibővülésével. Az ezt megelőző évtizedekben a kisebbségi kérdést itt is lekicsinyelték, történelmi csökevénynek tekintették, vagy egyes kis folklór- és néprajzszakos csoportok túltengő aktivitásának akarták betudni.

Mindezek alapján sokan arra számítottak, hogy ha kerül is esetleg egy kisebbségi panasz az Emberi Jogok Európai Bírósága elé, az valamelyik közép- és kelet-európai újonnan felvett tagállamból fog érkezni. A szervezet vezetői és magas rangú tisztviselői gyakran szinte szuggerálták ezen államoknak, illetve kisebbségi politikusaiknak, hogy vitáikat a strasbourgi bírák elé vigyék, ahelyett, hogy belpolitikai-alkotmányjogi vagy éppen államközi vitákat, feszültségeket generálnak.

Mindezen jóslatok ellenére, az ezredfordulóval remélhetőleg nem csak dátumszerűen, hanem szimbolikusan is egybeeső, sikerrel végigvitt kisebbségi panasz nem innen, hanem az évtizedek óta tag Görögországból érkezett s az ottani muzulmán közösség autonómiáján esett sérelemre mutatott vissza.

2. A Szerif c. Görögország ügy történelmi és ténybeli előzményei

Az ügy végső soron a modern Görögországnak a két balkáni háborúhoz és az első világháborúhoz kötődő megszilárdulására mutat vissza. A függetlenségét 1829-ben visszanyert Görögország a meggyengült Török Birodalommal vívott háborúkból a 20. század elején jelentős területi nyereségekkel került ki. A nemzetközi közösség mindazonáltal különböző kisebbségvédelmi vonatkozású szerződések megkötését írta elő, amelyek a görög területen maradó muzulmánok számára bizonyos autonómiát biztosítottak. Ez a tulajdonképpen inkább személyi, mintsem területi bázisú autonómia alapvetően a vallási élethez s az ahhoz kapcsolódó családi jogviszonyokhoz kötődött.

Így az 1913. május 17-i athéni béke 11. cikke az alábbiakat rögzítette:

"A Görögországhoz átcsatolt és görög igazgatás alá kerülő helységek lakosainak életét, javait, becsületét, vallását és szokásait szigorúan tiszteletben kell tartani. Ugyanazokat a polgári és politikai jogokat fogják élvezni, mint a hellén polgárok. A muzulmánok számára a vallás szabadságát és a vallás nyilvános gyakorlását biztosítani fogják (...)

Semmilyen sérelem nem érheti a létező vagy esetleg a későbbiekben létesítendő muzulmán közösségek autonómiáját és szervezeti felépítését, az őket megillető javak és ingatlanok kezelését (...)

Minden muftit, a saját kerületében, az ottani muzulmánok fognak megválasztani. (...)

A muftik, túl a pusztán vallási teendőkön és a Vakuf-javak igazgatásának felügyeletén, joghatóságot gyakorolnak a muzulmánok között a házasság, válás, tartási kötelezettségek («nefaca»), gyámság, felügyelet, nagykorúsítás, iszlám végrendelet és a »mutévelli« poszton («Tévliét») való utódlás tekintetében. A muftik által hozott ítéleteket az illetékes

hellén hatóságok végrehajtják. Jogutódlási viták esetén az érdekelt muzulmán felek, előzetes megegyezés alapján a muftihoz, mint választottbíróhoz fordulhatnak. Az így meghozott választottbírói ítélet ellen az országban a rendes bíróságok előtti szokásos jogorvoslatok érvényesíthetők, kivéve, ha ezt kifejezetten kizáró megállapodást kötöttek." ¹³

A Szövetséges és Társult Főhatalmakkal 1920. augusztus 10-én kötött két sèvres-i szerződés közül az egyik az 1919. november 27-i neuilly görög-török békeszerződést egészítette ki, meglehetősen általános formában megerősítve a muzulmán közösségek autonómiáját:

"Görögország elfogadja, hogy megteszi a szükséges lépéseket ahhoz, hogy a muzulmánok a családjogi és a személyi státushoz kapcsolódó ügyeiket a muzulmán szokásjoggal összhangban intézhessék." ¹⁴

Az 1923. január 30-i görög-török lakosságcsere-egyezmény és az 1923. július 23-i lausanne-i béke Görögország muzulmán kisebbsége számára a sèvres-i szerződésben rögzítettel azonos védelmet írt elő.¹⁵

Ezeket a nemzetközi jogi kötelezettségeket a görög belső jogba megfelelően beépítették. Alkalmazásuk mindaddig nem vetett fel nehézségeket, amíg a görög jog maga nem változott meg.

Az irányadó 1920. évi törvény rögzítette, hogy a mufti a közösség által választott méltóság, és jöllehet az ilyen választások részletszabályainak pontosítására hivatott végrehajtási rendelet meghozatala elmaradt, különösebb probléma nem vetődött fel a gyakorlatban. 1990-ben azonban módosították a törvényt, megváltoztatva a mufti kiválasztására vonatkozó szabályokat. Ettől fogva a köztársasági elnök nevezte ki, az oktatási miniszter előterjesztésére, akinek ehhez a helyi prefektussal és az állam által a muzulmán érdekek megjelenítésére hivatott, állami felkérés alapján összeállított tanáccsal kellett konzultálnia.

Miután a korábbi rodopi mufti jobblétre szenderült, egy ideiglenes muftit nevezett ki a köztársasági elnök, majd az illetőt 1990-ben meg is erősítette funkcióiban. A muzulmánok jelentős része követelte a mufti-választás megtartását, amelyet a görög hatóságok elutasítottak, arra hivatkozva, hogy a reform óta a muftiválasztás mint intézmény megszűnt.

A hívek azonban nem hagyták annyiban, megszervezték a választást és ennek eredményeként Szerif úr kapott bizalmat. A görög állami hatóságok azonban nem csak, hogy nem ismerték el az ő mufti minőségét, hanem büntető eljárást indítottak ellene "a vallási szimbólumok bitorlása" címén. Tény, hogy Szerif valóban felöltötte a muftik hagyományos, díszes ruháját és a különböző vallási vonatkozású rendezvényeken beszédet is tartott. A görög büntető törvénykönyv pedig az ortodox egyház és az "elismert vallások" papjait megillető ruhák, stólák és egyéb szimbólumok jogtalan használatát büntetendő cselekménynek minősíti. A magát ártatlannak valló Szerifet a büntetőperben bűnösnek nyilvánították és pénzbírság megfizetésére ítélték.

A kissé szövevényes eset tényállását összefoglalva tehát azt lehet mondani, hogy a görög állam beavatkozott a muzulmán közösség vallási (ugyanakkor családjogi és perrendtartási elemeket is hordozó) autonómiájába, és amiatt büntette meg a panaszost, hogy az a vitatott állami törvényhozási reform előtti szabályoknak megfelelően járt el.

3. Az Emberi Jogok Európai Bíróságán hozott ítélet jogi érvrendszerének legfontosabb elemei

A Szerif által benyújtott panasz tulajdonképpen nem a muzulmán közösség autonómiáját korlátozó görög törvényhozási lépést vonta kétségbe. Ha nyilvánvaló is, hogy voltaképpen az autonómia léte és terjedelme képezte a probléma velejét, s nem véletlenül mind a panaszos Szerif, mind az alperes görög kormány hosszasan elemezte az autonómiát biztosító régebbi szabályok és nemzetközi szerződések hatályosságát vagy éppen hatályvesztettségét, a panaszos tisztában volt azzal, hogy az Emberi Jogok Európai Egyezményében nincs olyan cikk, ami megfelelően tudná lefedni a kisebbségi autonómia problematikáját.

Maradt tehát a vallásszabadságra vonatkozó 9. cikk, még ha a mufti egyszerre gyakorolt a vonatkozó írott és íratlan jogszabályok szerint nem csak vallási, hanem világi, s mindenekelőtt bírói típusú funkciókat. Nem hagyta figyelmen kívül a panaszos azt sem, hogy az utóbbi években Görögország több alkalommal is alperesként kényszerült megjelenni Strasbourgban a vallásgyakorlási szabadságba való beavatkozás miatt.¹⁶ Ezen perek közül Görögország többet is elvesztett.

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 9. cikke az alábbiakat tartalmazza:

"(1) Mindenkinnek joga van a gondolat-, a lelkiismeret- és vallásszabadsághoz; ez a jog magában foglalja a vallás vagy meggyőződés megváltoztatásának szabadságát, valamint a vallásnak vagy meggyőződésnek mind egyénileg, mind együttesen, mind a nyilvánosság előtt, mind a magánéletben istentisztelet, oktatás és szertartások végzése útján való kifejezésre juttatásának jogát.

(2) A vallás vagy meggyőződés kifejezésre juttatásának szabadságát csak a törvényben meghatározott, olyan korlátozásoknak lehet alávetni, amelyek egy demokratikus társadalomban a közbiztonság, a közrend, közegészség vagy az erkölcsök, illetőleg mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében szükségesek."

A görög kormány védekezésében először is kétségbe vonta a 9. cikk alkalmazhatóságát, mondván, hogy a mufti igazságszolgáltatási funkciói miatt itt voltaképpen a bíróvá válás szabályairól van szó, aminek nincs semmi köze a vallásszabadsághoz.¹⁷ Szubszidiáriusan pedig azt terjesztette elő, hogy amennyiben a bírák mégis alkalmazhatónak találnák a 9. cikket az esetre, úgy annak 2. paragrafusára kellőképpen indokolja a görög kormány eljárását.

Az Emberi Jogok Európai Bírósága azonban - miután utalt a vallásszabadság kollektív jellegére¹⁸ - úgy találta, hogy éppen, hogy a vallásszabadságba történt állami beavatkozás, hiszen a panaszost amiatt büntették meg, hogy vallási méltóság köntösét viselte, s hogy vallási ünnepen mondott a hívek előtt beszédet.¹⁹

Mint fentebb utaltunk rá, a görög kormány érvelésében azt is hangsúlyozta, hogy amennyiben mégis alkalmazható a 9. cikk, úgy viszont a beavatkozás a "törvény által előírt"-nak tekinthető, hiszen a görög büntető törvénykönyvnek a vallási szimbólumok bitorlására vonatkozó szabályai ismertek.²⁰

A kormány hosszasan fejtegette, hogy a mufti választására, hatásköreire és tevékenységére vonatkozó nemzetközi jogi szabályok már régen hatályukat veszítették. A panaszos a maga részéről vitatta, hogy az irányadó nemzetközi egyezményekből folyó kötelezettségek alól Görögország szabadulhatott volna.

Tagadhatatlanul igen érdekes lett volna, ha az Emberi Jogok Európai Bírósága állást foglalt volna a régi, mindenekelőtt a Nemzetek Szövetsége égisze alatt kötött kisebbségvédelmi nemzetközi szerződések hatályosságának kérdésében. Emlékezetes ugyanis, hogy az ENSZ főtitkárának a népszövetségi kisebbségvédelmi rendelkezéseknek (az Åland-szigetekre vonatkozó svéd- finn megállapodás kivételével) hatálytalanságát kimondó jelentésével²¹ ellentétes következtetésre jutott néhány állam alkotmányjogi gyakorlata²² és a tudományos közvélemény pedig felületessége és prekonceptciós volta miatt bírálta.²³

Azt is lehetne mondani, hogy a Szerif c. Görögország ügyben az alapproblematika végső soron e régi kisebbségvédelmi egyezmények hatályossága vagy hatálytalansága közötti vita eldöntése volt.

Mindezek ellenére az Emberi Jogok Európai Bírósága nem élt a lehetőséggel, hogy véleményt nyilvánítson ebben a kérdésben - mint ahogyan nemrégiben a hágai Nemzetközi Bíróság is megkerülte a válaszadást.²⁴ Az Emberi Jogok Európai Bírósága ugyanis arra a következtetésre jutott, hogy tulajdonképpen nem kell válaszolnia arra, hogy "a törvény által előírt"-nak tekinthető-e a beavatkozás, mivel a 9. cikk 2. paragrafus egyéb elemeivel amúgy is összeegyeztethetetlen a görög lépés.²⁵

A Bíróság elfogadta a görög kormány érvelését, hogy a beavatkozás jogszerű célra irányult, nevezetesen a "közrend védelmére".²⁶ Azt azonban már nem fogadta el, hogy a fellépés "egy demokratikus társadalomban szükséges mértékű" lett volna.

A Bíróság hangsúlyozta, hogy még egy demokratikus társadalomban is szükség lehet arra, hogy bizonyos korlátokat vezessenek be annak érdekében, hogy a különböző vallási csoportok az érdekeiket összeegyeztethessék.²⁷ A Bíróság állandó joggyakorlata szerint azonban az ilyen korlátozásoknak egy parancsoló társadalmi szükségességnek kell megfelelniük és arányosnak kell lenniük a követett, jogszerű céllal.²⁸

Mivel a panaszost kizárólag amiatt ítélték el, hogy az őt önként követő hívek előtt vallási beszédet tartott, a Bíróság szerint egy ilyen szankció összeegyeztethetetlen egy demokratikus társadalom vallási pluralizmusának követelményeivel.²⁹

A Bíróság nem hagyta figyelmen kívül az abból fakadó tényleges és potenciális problémákat, hogy egyszerre két mufti is tevékenykedik ugyanott, s ráadásul mindez az igazságszolgáltatási illetékességet is érinti, mindazonáltal úgy

vélte, hogy a tényállásban semmi sem utal arra, hogy Szerif valódi igazságszolgáltatási funkciókat ténylegesen is gyakorolt volna. Ami a muzulmán vallási közösségen belüli esetleges meghasonlás, szakadás eshetőségét illeti, a Bíróság szerint nem tartozik az állam kötelezettségei közé a vallási közösségek egységes irányításának biztosítása.³⁰

A görög kormány arra is hivatkozott, hogy a muzulmán közösség megosztottsága feszültségeket gerjeszthet a keresztény és a muzulmán közösségek, sőt Görögország és Törökország között is. A Bíróság szerint azonban az állam feladata nem abban áll, hogy gyomlálja ki egy esetleges feszültség okait, hanem annak biztosításában, hogy a különböző közösségek egymással szemben kellő toleranciával viseltessenek.³¹

A panaszos hivatkozott az Emberi Jogok Európai Egyezményének a véleménynyilvánítási szabadságot rögzítő 10. cikkére is:

"(1) Mindenkinek joga van a véleménynyilvánítás szabadságához. Ez a jog magában foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, eszmék megismerésének és közlésének szabadságát országhatárokon kívül és anélkül, hogy ebbe hatósági szerve beavatkozhatna. Ez a cikk nem akadályozza, hogy az államok a rádió-, televízió- vagy mozgóképfelvételek működését engedélyezéshez kössék.

(2) E kötelezettségekkel és felelőséggel együtt járó szabadságok gyakorlása a törvényekben meghatározott, olyan alakszerűségeknek, feltételeknek, korlátozásoknak vagy szankcióknak vethető alá, amelyek szükségesek egy demokratikus társadalomban a nemzetbiztonság, a területi sérthetlenség, a közbiztonság, a zavargás vagy bűnözés megelőzése, a közegészség vagy az erkölcsök védelme, mások jó hírneve vagy jogai védelme, a bizalmas értesülés közlésének megakadályozása vagy a bíróságok tekintélyének és pártatlanságának fenntartása céljából."

A Bíróság azonban nem tartotta szükségesnek, hogy döntsön a 10. cikk alkalmazhatóságának kérdésében, mivel a muftira a köntös viselése és a beszédek tartása miatt kirótt szankciónak az Emberi Jogok Európai Egyezményével való összeegyeztethetlenségét a 9. cikk tekintetében, mint láttuk, már megállapította.³²

Az Emberi Jogok Európai Egyezményének 41. cikke alapján a Bíróság a görög kormányt a beszédett 700 000 drachma visszafizetésére és az elszenvedett anyagi és erkölcsi károk miatt 2 000 000 drachma kártérítésre kötelezte.³³

Mindenféleképpen jelentős nemzetközi jogszolgáltatási előrelépésről beszélhetünk, még akkor is, ha az Emberi Jogok Európai Egyezményének 11. jegyzőkönyvével bevezetett eljárásjogi reform értelmében a Bíróság ítélete csak akkor válik véglegessé, ha a meghozataltól számított 3 hónapon belül az állam nem kér rendkívüli perorvoslatot a Bíróság úrn. Nagy Kamarájától. Jelen sorok 2000. március 18-i írásakor a három hónap éppen letelt, s talán az ítélet egyhangú meghozatalára is tekintettel, a görög kormány belenyugodott peresztességébe.

4. Az ítélet filozófiája a kisebbségi autonómia szemszögéből

Mint ahogyan arra fentebb utaltunk, nézetünk szerint a Szerif c. Görögország ügy igazi problémája a muzulmán közösség különleges autonómiájának jogi folyamatossága.³⁴

A muftit megillető funkciókra tekintettel a muzulmánok autonómiájáról vallott perbeli görög kormányálláspont kétértelmű és ellentmondásos volt: amikor az Emberi Jogok Európai Egyezménye 9. cikkének alkalmazhatóságát kellett tagadni, akkor a mufti világi jellegét hangsúlyozta, azaz a hellén területen élő muzulmánok közötti vitában játszott bírói szerepet. A kormány szerint nincs jogi ok arra, hogy a bírák közül egyeseket kinevezzenek, másokat pedig válasszanak, hanem egységes bíróvá válási rendszernek kell érvényesülnie az ország teljes területén. (Ez az érvelés ráadásul figyelmen kívül hagyta azt, hogy a görög földön tevékenykedő egyházak keretei közötti választási rendszerekbe a kormány nem avatkozott be.) Amikor azonban a két mufti létevel összefüggő vallási meghasonlás veszélyével érvelt a beavatkozás jogszerűsége mellett, akkor éppen a mufti tisztének vallási vonatkozásait domborította ki.³⁵

A beavatkozás szükségessége melletti érvelésében a kormány nagy hangsúlyt fektetett az egymással konkuráló két mufti létéből fakadó veszélyek demonstrálására. Az ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez a konfliktusszituáció elsődlegesen éppen a görög jogszabály-módosításra volt visszavezethető, amikor megváltoztatták egyoldalúan azt az autonómia-rendszert, amely - még a görög kormány perbeli álláspontja szerint is - a közösség jogéletének egyik kulcsfontosságú eleme. Ráadásul a görög földön működő "elismert vallások" esetében a kormány elismerte az egyházi személyiségek világi jogi pozícióját.³⁶

Azt lehetne tehát mondani, hogy a görög kormány ott követte el a hibát, amikor túllőve a célon, magát Szerifet is szankcionálta: hiszen az autonómiába való beavatkozást nehezen lehetett volna Strasbourgban bepanaszolni.

Ez a megállapítás azonban felületes lenne és csak az első ránézésre lenne igaz. A görög kormány ugyanis következetesen járt el: ha nem szankcionálta volna a megválasztott muftit, a kinevezett muftinak vajmi kevés esélye lett volna az előbbi felébe kerekedni. Ha már a kormány úgy döntött, hogy csökkenti az autonómia terjedelmét - és ha nem is módosított egyelőre a hatáskörökön, nyilvánvaló, hogy egy kinevezés jelentős megszorítás a választáshoz képest, hiszen logikusan biztosítja az adott méltóság kormányhű voltát -, a kormány nem maradhatott semleges, feláldozva futtatott pártfogoltját, ha látta, hogy a közösség kitart előjogai mellett, s ragaszkodik a saját kebeléből való választáshoz.

A muzulmán közösség vallási és jogi autonómiájának és a mufti egyéni vallásszabadságának bonyolult egybefonódása plasztikusan alátámasztja a kisebbségvédelemben az egyéni jogok és a kollektív jogok szétválasztásának nehézségeit és bizonyos szempontból mesterkéltségét.³⁷

Az Emberi Jogok Európai Bírósága mindent megtett annak érdekében, hogy ítélete támadhatatlan legyen. Így - kissé erőltetetten - azt hangsúlyozta, hogy Szerifet kizárólag vallási vonatkozású beszédei miatt büntették meg, s ennek megítéléséhez viszont már sok fogódzót tudott találni korábbi ítéleteiben. A választási rendszer eltörlése nem képezte a per tárgyát - a szakirodalomban azonban van olyan szerző, aki az ilyen lépést a hatalmi pozícióval való visszaélés alapján eleve jogellenesnek tart³⁸ -, de elég nehezen lehet elképzelni, hogy a kormány fenn tudná tartani hosszú távon a mufti kinevezésének politikáját, ha egyszersmind nem nyúlhat olyan eszközökhöz, amelyekkel eldöntheti a de jure mufti és a de facto mufti közötti konfliktust. A vallási és világi funkciók egybefonódása miatt nem kell sokat várni arra, hogy újabb panasz érkezzen.

Azt is láttuk azonban, hogy a Bíróság nem ragadta meg az összes érdekes, kínáló lehetőséget és nem nyilatkozott meg a kapcsolódó problémakörökben. Az persze nyilvánvaló, hogy a Bíróságnak nem az objektív igazságot kell megtalálnia, hanem az elébe terjesztett konkrét jogvitát eldöntenie, ráadásul úgy, hogy csak azokat az elemeket vizsgálja, amelyek az Emberi Jogok Európai Egyezménye fogalmi és intézményrendszerével megragadhatók. Így tehát az ítélet szó szerinti értelemben nem foglalkozik a korábban élvezett autonómia keretei szűkítésének jogszerűségével és nem foglal állást a század eleji kisebbségvédelmi egyezmények mai hatályosságával kapcsolatban sem.

Az üzenet azonban világos: nem lehet megtorlást alkalmazni azokkal szemben, akik - közösségük támogatását maguk mögött tudva - nem fogadják el a létező autonómia csorbítását.

Végső soron és meglehetősen áttételes módon, de az ítélet a szerzett jogok védelmének doktrínáját³⁹ erősíti, azaz annak hallgatólagos elismerését jelenti, hogy a kisebbségi intézmények terjedelmét nem lehet az érintett kisebbségek akarata ellenében csökkenteni.

A rodopi mufti esete tehát azoknak ad igazat, akik mind a politikában, mind a tudományban nem veszítették el reményüket abban, hogy lesz majd még kisebbségvédelmi szempontból megértőbb európai joggyakorlat is.⁴⁰

-----
* A tanulmány eredetileg a Civitas Europa c. francia tudományos folyóirat 2000/1. (n°4) számában jelent meg.

1 A panaszos nevét a Bíróság angol nyelvű ítéletében az angol helyesírásnak megfelelően Serif-nek írja, s értelemszerűen ebben a formában tartja nyilván az informatikai adatbázis is: Serif v. Greece.

2 1968. július 3-i ítélet.

3 1978. április 25-i ítélet.

4 1986. november 24-i ítélet.

5 1987. március 2-i ítélet.

6 1996. szeptember 25-i ítélet.

7 Lásd ebben az értelemben például: Hillgruber, Christian - Jestaedt, Matthias: *The European Convention on Human Rights and the Protection of National Minorities*. Verlag Wissenschaft und Politik, Köln 1994. 11.

8 Az igaz azonban, hogy az Emberi Jogok Európai Bizottságának joggyakorlata a közvetlen áldozat mellett a közvetett és a potenciális áldozatok részéről is elvben elfogadja a panasz benyújtathatóságát.

9 "Bizonyos egyezménybeli jogok kisebbségi léhelyzeteket is átfognak, mint például a gondolat-, lelkiismeret- és vallásszabadság (...) egyelőre azonban mégis tulajdonképpen

képtelenség, hogy egy kisebbség, mint olyan, vagy éppen valamelyik képviselője maga keresse meg az Emberi Jogok Európai Egyezményének szerveit."

Pierré-Caps, Stéphane: *La Multination*. Odile Jacob, Paris 1995. 182-183.; magyar fordításban *Soknemzetiségű világunk* címmel jelent meg a Kossuth Kiadó gondozásában 1997-ben.

10 Lásd például Rouland, N. - Pierré-Caps, S. - Poumarcde, J.: *Droits des minorités et des peuples autochtones*. Presses Universitaires Françaises, Paris 1996. 255.

11 Herczegh, Géza: *Droits de l'homme - droits des minorités = Paix, développement, démocratie*. Boutros Boutros-Ghali, Amicorum Discipulorumque Liber - Bruylant, Bruxelles 1998. 1148.

12 Részletesebben lásd pl. Kovács Péter: *Kisebbségvédelem és nemzetközi jog*. Osiris, Budapest 1996.

13 A szerződés vonatkozó cikkeinek szövegét a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 20. paragrafusára idézi.

14 A szerződés vonatkozó cikkeinek szövegét a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 21. paragrafusára idézi.

15 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 22. paragrafusát!

16 Lásd például a Kokkinakis c. Görögország (1993. május 25.), Manoussakis c. Görögország (1996. szeptember 26.), Tsirlis és Kolompas c. Görögország (1997. május 29.), Georgiadi c. Görögország (1997. május 29.) ügyekben hozott ítéleteket!

17 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 46. paragrafusát.

18 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 38. paragrafusát, amelyik visszautal Kokkinakis c. Görögország ítélet 31. paragrafusára!

19 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 39. paragrafusát!

20 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 40-41. paragrafusait!

21 *Study on the Legal Validity of Undertakings concerning Minorities*, doc E/CN.4/367 (7th April 1950).

22 Így például az 1955. évi osztrák alkotmány 149. cikk 1. paragrafusára hatályosnak nyilvánította az 1919. évi saint-germaini szerződés 62-59. cikkeit.

23 Lásd például: Türk, Danilo: *Les droits des minorités en Europe* = Giordan, Henri: *Les minorités linguistiques en Europe*. Kimé, Paris 1992. 451.; Eide, Asbjörn: *Protection of Minorities - Possible Ways and Means of Facilitating the Peaceful and Constructive Solution of Problems involving Minorities*. (Report): E/CN.4/Sub. 2/1993/34. § 112. 25.; Buergenthal-Kiss: *La protection internationale des droits de l'homme*. Engel Kehl, Strasbourg 1991. 7.

24 "A Bíróság az ímént emlékeztetett arra (...) hogy Bosznia-Hercegovina képviselője arra utalt, hogy kormánya érvényesíteni kívánja a joghatóság kiegészítő alapjaként (...) a Szövetséges és Társult Főhatalmak (...) és a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság között 1919. szeptember 10-én aláírt szerződést. (...) Ennek I. fejezete a kisebbségek védelmére vonatkozik. (...) A Bíróság úgy tekinti, hogy abban a mértékben, amennyiben Jugoszláviát az 1919. évi szerződés mint a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság jogutódját esetleg köti, ezek a kötelezettségek a jelenlegi területe tekintetében állnának fenn; meg kell azonban állapítania, hogy Bosznia-Hercegovina nem terjesztett elő semmilyen kérelmet a jugoszláviai kisebbségekkel való bánásmód tekintetében. E körülmények között tehát a Bíróság nem tarthatja az 1919. évi szerződést olyanak, mint amelyre az adott esetben joghatóságát alapíthatná."

CII: 1996. július 11-i ítélet a pergátló kifogások tárgyában a *népirtás bűncselekményének megelőzéséről és megtorlásáról szóló egyezmény alkalmazásának ügyében*, Rec. 1996. 38. paragrafus, 619-620.

Figyelmet érdemel mindenesetre maga a tény, hogy a Nemzetközi Bíróság az egykori főtítkári jelentés dacára belement az egyezmény területi hatályosságának elvi vizsgálatába.

25 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 42. paragrafusát, amelyik visszautal a Manoussakis és társai c. Görögország ítélet 42. paragrafusára!

26 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 43-45. paragrafusait!

27 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 49. paragrafusát, amelyik visszautal a Kokkinakis c. Görögország ítélet 31-33. paragrafusaira!

28 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 50. paragrafusát, amelyik visszautal a Wingrove c. Egyesült Királyság (1996. november 25.) ítélet 53. paragrafusára!

29 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 51. paragrafusát!

30 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 52. paragrafusát!

31 Lásd a Szerif c. Görögország ügyben hozott ítélet 53. paragrafusát, amelyik felidéri az Ärzte für das Leben (1988. június 21.) ítéletben mondottakat!

32 Lásd a Szerif c. Görögország ítélet 57. paragrafusát!

33 Lásd a Szerif c. Görögország ítélet 59-61. paragrafusait!

34 Itt most eltekintünk annak vizsgálatától, hogy a görögországi törökökről vagy görögországi muzulmánokról vagy - már az elnevezés is bizarr egy görög számára - görög muzulmánokról van-e szó. Nehéz egyértelmű döntést hozni ott, ahol az alkotmányos megközelítés eltér a tudományostól s ráadásul a nemzetközi jog maga sem tud általánosan elfogadott definíciót adni. A magyar nemzetközi jogi szakírók közül pedig tagadhatatlanul érdekes Nagy Károly álláspontja: "A vallási kisebbség fogalma csak ott fed le önálló kisebbséget, ahol az elhatárolás nem lehetséges nemzeti, nyelvi vagy etnikai alapon."

Nagy Károly: *Le sujet du droit des peuples à disposer d'eux-mêmes*. Acta Universitatis Szegediensis de Attila József Nominatae, Acta Juridica et Politica, Tomus LIII. Fasciculus 19, Szeged 1998. 278.

35 Lásd a Szerif c. Görögország ítélet 43., 46. és 53. paragrafusait!

36 Lásd a Szerif c. Görögország ítélet 48. paragrafusát!

37 "A kisebbséghez tartozó személyek identitását védeni és fejleszteni - mindez szükségképpen feltételezi maguknak a nemzeti kisebbségeknek és demokratikus intézményeiknek a védelmét."

Herczegh, Géza: *Droits individuels - droits collectifs*. (Mythes et Réalités) = *Les hommes et l'environnement - Études en hommage à Alexandre Kiss*. éd. Frison-Roche, Paris 1998. 186-187.

38 Nicolas Levrat az Emberi Jogok Európai Bíróságának a Young, James and Webster (1981. augusztus 13.) ügyben hozott ítéletében kimondottakat [63. paragrafus: "a demokrácia nem csak a többség állandó felsőbbségét jelenti, hanem egy olyan egyensúlyt, amely a kisebbség számára méltányos elbánást jelent és ami elkerüli a hatalmi pozícióval való visszaélést"] ebben az értelemben kiterjeszti a nemzeti kisebbségi intézményeket megillető jogvédelemre is.

Levrat, Nicolas: *Minorités et démocratie*. Civitas Europa, 1/1998. 78.

39 "A területi megoszlás bizonyos formája praktikus lehet egy etnikai csoport léte és identitása megőrzése szempontjából, feltéve, hogy demokratikus és nem etnokratikus tartalmúak. Hogy van-e ilyen általános alanyi jog, az jóval kétségesebb. Lehetnek azonban bizonyos szerzett jogok, mint a korábban élvezett autonómiák (...), amelyek mellett nem lehet csak úgy elmenni."

Eide, Asbjörn: *i.m.* 88. paragrafus 19.

40 Lásd ebben az értelemben: Decaux, Emmanuel: *Les tentatives de prévention et de règlement des conflits minoritaires en Europe*. = Audéoud, O. - Mouton, J.-D. - Pierré-Caps, S.: *L'État multinational et l'Europe*. Presses Universitaire de Nancy, Nancy 1997. 104.; és Hillgruber - Jestaedt: *i.m.* 102.

- András Péter: Hosszú távú szempontok a belső választásokról való gondolkodáshoz
- Bakk Miklós: Modellviták - rejtett stratégiák
- Borbély Zsolt Attila: A belső választások és a belső parlamentarizmus viszonyrendszere
- Fórika Éva: Amire felesküdtünk Isten és ember előtt
- Ráduly Róbert: A politikai önrendelkezésünk alapjairól, avagy a belső választásoktól az erdélyi magyar önkormányzatig
- Reiter József: Belső választások a felvidéki magyarság körében (dilemmák és perspektívák)
- Somai József: A demokrácia nem játékszer
- Székely István: A belső választások és az RMDSZ hatalmi szerkezetének összefüggései
- Az RMDSZ III. Kongresszusán jóváhagyott Alapszabályzat-határozat
- A belső választások alapelvei
- Határozat az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsa megválasztásáról
- Tonk Sándor: Romániai magyar magánegyetem
- Hódi Sándor: Tíz év után
- Mirnic Károly: A balkáni Janus-arc
- Győri Szabó Róbert: A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában
- Közvéleménykutatás a romániai magyarok körében
- Egyed Ákos: A román történetírás az 1848-as magyar forradalomról és a magyar-román nemzetiségi kérdéstről
- Egyed Péter: Az autonómia, az egyetem és a család kérdése az RMDSZ-programokban
- Grúber Károly: Macbethől Sean Conneryig. A skót nacionalizmus politikatörténeti vázlata
- Kovács Péter: A rodopi mufti esete a nemzetközi joggal: Kisebbségi autonómiabarát ítélet az Emberi Jogok Európai Bíróságán: magányos fecske vagy új tendencia?
- Salat Levente: Szempontok a multikulturalizmus fogalmának romániai értelmezéséhez
- Vass Csaba: Identitásválasztás és xenológia. A magyarországi Román Kisebbségi Önkormányzat választási kudarcának tanulságai
- Veress Emőd: A román parlament szerkezete
- Zsigmond Csilla: A NATO-terjeszkedés és a koszovói háború a román sajtóban (1999. március 1. - április 30.)
- A nemzetiségi irodalom válogatott bibliográfiája
- A magyar politikatudomány válogatott bibliográfiája

(c) Jakabffy Elemér Alapítvány, Media Index Egyesület 1999-2004
Impresszum | Médiaajánlat | Adatvédelmi záradék